

Georgius Györfly: *Diplomata Hungariae antiquissima*

*I. In aedibus Academiae Scientiarum Hungaricae Budapestini MCMXCII, 544 + 6 hasonmás-tábla –
Idem: Chartae antiquissimae Hungariae ah anno 1001 usque ad annum 1196. Budapest 1994.
Album 50 hasonmás-lappal + 95 lap szövegátírás*

Vannak tudományos kiadványok, amelyeknek szakmai jelentőségükön túlmenően jelzésértékük is van. Minden kutatónak saját jól felfogott érdeke, hogy ezeket a jelzéseket mielőbb érzékelje, és további munkáját ezek ismeretében végezze. Az ilyen publikációk tanulságai ugyanis különösen alkalmasak arra, hogy bevilágítsanak a kérdéses kutatási terület legidősebb alapkérdéseibe, és ezáltal tudatosítsák a további teendőket. Az alábbiakban a

magyar történetkutatás két olyan nagy jelentőségű teljesítményére kívánjuk felhívni a figyelmet, melyek nem csupán az erdélyi magyar történetírás számára nélkülözhetetlenek, hanem nagymértékben segíthetik mindazok munkáját, akik a Kárpát-medence kora középkori múltjával akarnak foglalkozni.

Györfly György, az Árpád-kori Magyarország történeti földrajzának folyamatosan megjelenő kötetei mellett,

1992-ben Magyarország története 1196 előtti legrégebb okleveles forrásainak korszerű, kritikai közzétételét kezdte el *Diplomata Hungariae antiquissima* címmel. Ezt követően 1994-ben ugyanezen időszak eredetiben fennmaradt okleveleit tette azokkal azonos méretű hasonmásokban hozzáférhetővé *Chartae antiquissimae Hungariae* címmel összeállított albumában. Az egymással szorosan összetartozó két kiadvány remélhetőleg azt jelzi, hogy elkezdődött a középkor kutatását a Kárpát-medencében hosszú idő óta bénító akadályok tervszerű lebontása, és ezzel új fejezet nyílhat az itteni medievisztika fejlődésében.

A jelenlegi siralmas helyzet előzményei bő másfél évszázadra nyúlnak vissza, és abban találhatók meg, hogy az egykori magyar állam felbomlása előtt nem jött létre középkori okleveleknek országos corpora. Bár Fejér György az 1829 és 1844 között megjelentetett *Codex diplomaticus regni Hungariae ecclesiasticus et civilis* című impozáns kiadványa 43 kötetével kísérletet tett erre, de végül is a magyar forrásközlés más irányt vett, és átfogó koncepció hiányában erejét felaprózta, energiája és akarata csak kisebb feladatok vállalására és ellátására futotta. Még az olyan tervek is elakadtak, mint Wenzel Gusztáv Árpád-kori vagy Nagy Imre Anjou-kori oklevéltára. Mindez már akkor akadályozta a középkori történeti kérdéseknek, azok összefüggéseinek országos szintű áttekintését, a forráskritika további fejlődését, és érintette az egész kutatás színvonalát.

Ez a kedvezőtlen helyzet tovább romlott 1918 után, amikor az egykori Magyarország középkori oklevélörökségének jelentős hányada, teljesen esetleges megoszlásban, több szomszédos állam kezelésébe került. A román, szlovák, szerb vagy osztrák történészeket ugyanis – egyébként érthető módon - csak a nekik jutott országrésze vonatkozó oklevelek érdekelték. Ezek tekintélyes része azonban nem náluk, hanem valamelyik szomszédjuk, többnyire Magyarország levéltáraiban lett volna fellelhető. A szomszéd országok történészei érdektelenségük, a magyarországiak pedig a szomszédok elzárkózása következtében fokozatosan elvesztették az áttekintést a teljes forrásanyag felett. Pedig az egykori államszervezet iratanyaga a történetkutatás forrásaként tudományosan csak egységként értékesíthető, mert a valamikori történeti összefüggések természetesen nem a mai országhatárokhöz igazodva alakultak. A szomszéd államok történészei, főként a második világháborút követően, felismerték ugyan, hogy új országuk történetének tanulmányozásához egységes középkori oklevél-corpusra van szükségük, de minthogy ezt a mai országhatárok szerint állították össze, eleve megfosztották magukat az egykori összefüggések, mozgatórugók pontos feltárásának lehetőségétől. Erre jó példaként idézhető az osztrákok burgenlandi, a szlovákok felvidéki vagy a románok erdélyinek nevezett, de a Partium és a Bánság anyagát is felölelő oklevéltára, illetve az ezek felhasználására épülő szakirodalom jelentős része. Az egységes áttekintés hiányából következő ártalmak, félreértések vagy félremagyarázások hamarosan megmutatkoztak, és egyre sürgetőbbé tették a középkori magyar állam iratörökségének teljességére törekvő kritikai számbavételét.

Ezt a feladatot érthető módon a magyar kutatásnak kellett magára vállalnia. Nemcsak azért, mert egyedül neki volt erre teljes értékű szakmai illetékessége, hanem mert számára a középkori magyar történet színtere 1918 után is változatlanul az egykori ország egész területe maradt. A múlt század végétől fogva világos volt a magyar medievisták előtt, hogy a gazdag feltárt okleveles anyag tudományos felhasználása megkívánja a teljes középkori oklevélörökség „áttekinthető, a számtalan kiadásban elszórt közléseket összevető és ellenőrző s az eredeti oklevelek tanulmányozásán nyugvó, egységes kritikai feldolgozását” (Szentpétery Imre).

Fejérpataky László, Karácsonyi János, Szentpétery Imre és Jakubovich Emil előkészítő munkássága betetőzéséként végre 1957-ben a Magyar Tudományos Akadémia napirendre tűzhetette az országos oklevél-corpus megvalósításának első szakaszát. Szakemberek szűk csoportjának felölősségtudata mozgatta az Akadémiát ebbe az irányba, mert az ötvenes évek marxista történetírásának vezetői nem csupán értetlenül álltak a medievisztikai kutatás és forrásfeltárás kérdéseivel szemben, hanem kifejezetten akadályozták is ezeket. Györfly György és a vezetése alatt dolgozó munkatársak konok kitarásának köszönhető, hogy leküzdve közönyt, gáncoskodást és minden egyéb akadályt, a kedvezőtlen körülmények ellenére, több évtizedes munkával elindulhatott a középkori Magyarország legrégebb, tehát XI–XII. századi okleveleinek korszerű szövegkiadása és hasonmás-gyűjteménye. Minthogy a két kiadvány összefügg egymással és kiegészíti egymást, az alábbiakban együttesen ismertetjük őket.

A *Diplomata Hungariae antiquissima* 1992-ben megjelent első kötete az 1000 és 1131 közötti időszakból az akkori Magyarországra vonatkozóan reánk maradt 157 oklevélszöveget közli. Ezek sorát a *Függelék* 7 olyan szöveggel egészíti ki, amelyek magyarországi vonatkozása vitatható, noha a korábbi kutatás ilyenekként használta fel őket, továbbá 8 olyan oklevél regesztájával, amelyeket 1526 után hamisítottak.

A fenti iratanyagot kiállítók szerint csoportosítva, közülük 84 a magyar királyoktól és családtagjaiktól, 5 magyarországi egyháziaktól (püspököktől, apátoktól, papoktól), 14 magyarországi világiaktól (előkelőségektől, városoktól), 24 római pápáktól és legátusaiktól, 20 külföldi egyháziaktól, 12 német-római, 2 pedig bizánci császároktól, 3 Velence vezetőitől, végül 8 egyéb külföldi előkelőségektől származik. A kiállítóknak ez a puszta felsorolása is kifejezően világít rá arra a politikai-művelődési közegre, amelyben a magyarországi okleveles irásosság megindult és legrégebbi korszakában alakult. Az eredetiben, átiratban, egyszerű másolatban vagy tartalmi említésben fennmaradt szövegek mellett a kiadvány néhány olyan oklevéltörédeket is hoz, amelyeknek emlékét középkori elbeszélő forrás őrizte meg. A közölt szövegek, néhány görög és héber oklevél kivételével, mind latin nyelvűek. Hasonlóképpen latin nyelvűek a szövegekhez csatlakozó különféle kiadói jegyzetek, mutatók és jegyzékek.

A paleográfiai album viszont csak az eredetiben megmaradt oklevelek hasonmásait tartalmazza. Ezek száma 1196-ig összesen 50. Az ismeretes szövegek meny-

nyiségéhez viszonyítva tehát meglehetősen kevés oklevél került el napjainkig az enyészetre. Ennek magyarázata talán abban keresendő, hogy az irományok intézményes, azaz levéltári őrzése csak a XII. század közepétől fogva kezdett szokásossá válni a magyar királyok udvarában és az egyházi intézményeknél. Pl. ismeretes, hogy a királyi levéltárat a székesfehérvári templom tornyában őrizték a XII. századtól fogva, míg a püspökségek és káptalanok iratvédelmi gyakorlata csak a XIII. század folyamán alakult ki, főként hiteleshelyi tevékenységükkel párhuzamosan. Ezek a legkorábbi levéltárak azonban a tatár, majd a török dúlások, végül pedig a reformáció során részben elpusztultak, részben erősen meghiányosultak. Sok iratnak legalább a szövege fennmaradhatott volna, ha a korábbi jogbiztosító oklevelek átírása már a XIII. század előtt meghonosodik a magyarországi írásgyakorlatban.

Mindezek ellenére a fenti két kiadványban közzétett forrásanyag így is elegendő a középkori magyar oklevél- és írástörténet szilárd megalapozására, eredményeinek mindenkorai és nemzetközi szintű ellenőrzésére. Györffy György nem is mulasztja el a kitűnő alkalmat, hogy ebben a latin nyelvűsége folytán a nemzetközi medievisztika minden művelője számára hozzáférhető két kiadványában felvázolja mind a magyarországi okleveles írásbeliség első korszakának, mind pedig a magyar középkori forráskutatásnak a fejlődését és alapkérdéseit.

A paleográfiai album történeti-oklevéltani bevezetéséből megtudhatja az érdeklődő, hogy a keresztyén királysággal egyidejűleg 1001-ben meginduló magyarországi oklevelezés kezdeti szakaszában milyen hatások alatt fejlődött, és milyen szálak segítségével kapcsolódott be az európai latin diplomatikai gyakorlatba.

Az első magyar királynak a német-római császári házzal való rokonai kapcsolataiból természetes módon következett, hogy nem kísérleteztek, hanem készen átvették a császári kancellária vívmányait, és annak színvonalán indították el a fiatal királyság írásgyakorlatát. A napjainkra áthagyományozott legrégebbi magyar királyi oklevélről, az 1001-ben kelt pannonhalmi alapítólevélről pontosan megállapítható a külföldi kutatás, hogy III. Ottó császár Heribert nevű kancellárja C-vel jelölt, ismeretlen nevű jegyzője állította ki. Ezenkívül Szent Istvánnak a pécsi és a veszprémi püspökség létesítéséről szóló, 1009-ben kelt oklevelei is a császár itáliai-lombardiai kancelláriájának vitathatatlan hatásáról tanúskodnak. Innen pedig már valósággal következett a közvetlen velencei és a magyar-horvát államszövetség kialakulása (1091) után pedig a horvát-dalmáciai közvetítéssel érvényesülő velencei hatás, különösképpen a missilis leveleket illetően. Tovább erősítették ezeket az összefüggéseket a meginduló keresztes hadjáratok, melyeknek szárazföldi útvonala Magyarországon át vezetett. Ennek következtében erősödtek a nyugat-európai egyházi kapcsolatok, melyek révén flandriai és lotaringiai, majd francia hatások kezdtek mutatkozni a magyarországi oklevelezésben.

Ez a nyers felsorolás is érzékeltetheti, hogy a magyar gyakorlat éppen a dinasztikus és egyházi összeköttetések szálán feltűnő gyorsan és teljesen beleilleszkedett a latin nyelvű oklevelezés általános gyakorlatába, átvette annak

vívmányait, és lépést tartott annak fejlődésével. Emellett epizodikus jellegű Magyarország XI–XII. századi oklevelezésében a görög nyelvű írásosság párhuzamos jelenléte, mely a dinasztia bizánci családi kapcsolataira vezethető vissza. A magyar királyság és egyház megalakulása ugyanis napjainkig kiható érvénnyel a Kárpátoknál vonta meg a latin és a bizánci művelődési terület európai határát.

Ugyanebben a fenti időszakban alakultak ki és szilárdultak meg az oklevelezés magyarországi írásszerve, az oklevelek főbb fajtái, ezek szerkezete, formulakészlete, megerősítési módjai. Míg kezdetben a királyi kápolna tekinthető az oklevéladás kizárólagos intézményének, a társadalom lassan növekvő írásigényének kielégítésébe később fokozatosan bekapcsolódtak a királyi prépostságok, káptalanok, püspöki udvarok írástudó, művelt papjai is. Az alkalmi jegyzők által magánfelek kérésére kiállított oklevelek jogérvényességét az biztosította igazán az írástudatlan társadalom előtt, ha azt a kápolnaispán, az uralkodói jóváhagyás jeleként, a királyi pecsét rátételével megerősítette. A királyi kápolnának ez a tevékenysége II. Béla uralmával (1131–1141) kezdődően, majd II. Géza (1141–1162), valamint III. István (1162–1172) király idejében vált rendszeresebbé és vezetett el az oklevelek számának észrevehető növekedéséhez. Azonos irányban hatott az írás jogbiztosító szerepének és a közhitelű pecsét fogalmának elfogadása a társadalom részéről. A királyi kápolna személyzete felett egyházi felügyeletet gyakorló esztergomi érsekség és a királyi hatalom politikai összeütközései III. István alatt, majd III. Béla (1172–1196) trónra kerülésekor szükségessé tették, hogy a királyi oklevéladást függetlenítsék az udvari papság szervezetétől. Ezt a feladatot a párizsi egyetemen tanult négy kancellár: Kalán, Jób, Adorján és Katapán 1181 és 1198 között oldotta meg kifejezetten francia minták szerint. Az ő munkájuk nyomán alakult ki a királyi oklevelek végleges szerkezete és kiállítási formája, mely végig meghatározó modellje maradt a tovább is differenciálódó magyarországi középkori oklevelezésnek.

A kancelláriai ügyvitel megszervezésében már a középkori magyar krónikák is különös szerepet tulajdonítottak III. Béla királynak. Szerintük, a pápai és a császári gyakorlat mintájára, ő vezette volna be a magyarországi oklevelezésbe az írásos petíciók kötelező benyújtását. A magyar történetírás pedig, egy 1181-ből való oklevél arengájának szavaira alapozva, egészen a közelmúltig úgy fogalmazott, hogy e Bizáncban nevelkedett uralkodó magát az írásbeliséget „vezette be” országa ügyintézésébe. Kubinyi András kutatásai nyomán azonban ma már összetettebbnek látjuk mindazt, ami a magyarországi okleveles írásbeliségben a XII. század végén kétségtelenül végbement. Az írásbeliségnek az ügyintézésbe való bevezetéséről beszélni bizonyára túlzás és korai lenne. Az 1181. évi említett oklevél eléggé általánosságban mozgó szavai legfeljebb a magánjogi íráshasználatra vonatkoztathatók, de semmiképpen sem az írásbeliség egészére. A korszakos fordulat jelentőségét egyáltalában nem csökkenti, hanem egyenesen növeli, ha ezt nem egyetlen személynek, III. Béla királynak, hanem a párizsi egyetemen tanult és az

uralkodó környezetéhez tartozó művelődési-politikai elitnek, tehát egy új értelmiségi rétegnek tulajdonítjuk. Ennek a szélesebb társadalmi háttérnek tulajdonítható, hogy az örvendetes fellendülés a király halála (1196) után sem torpant meg, hanem a XIII. század egész folyamán tovább tartott a magyarországi oklevelezés mennyiségi és minőségi növekedése.

A XII. század végi fejlődésnek, a királyi kancellária reformja mellett, másik nagy eredménye volt az egyházi testületek, főként káptalanok és konventek szórványos és alkalmi oklevelezésének intézményesítése az ún. hiteleshelyek alakjában. Ezek a nyugat-európai közjegyzők, egyházi offciálisok feladatkörét a világi társadalom írásigényeinek megfelelően ellátó, sajátos írásszervek a XIII. század folyamán lettek fontos tényezői a magyarországi íráshasználatnak, éppen az oklevelezés tömeges jellegűvé fejlesztése által.

A két kiadvány bevezető tanulmányainak külön is kiemelendő érdeme, hogy teljes egészében ismeri, felhasználja és jelentőségének megfelelően értékeli mindazt is, amit a Magyarországgal szomszédos népek történettudománya napjainkig teljesített a Kárpát-medence középkori okleveles forrásanyagának kutatása területén. A régió minden medievistájának hasznára válhat az a szakszerű tájékoztatás, amit szomszédjai eddigi eredményeiről és jövődöntő törekvéseiről e forrásokkal kapcsolatosan innen megtudhat. Györfly György pontos információi és tárgyilagos kritikai megállapításai közelebb segíthetik térségünk szakkutatóit annak felismeréséhez, hogy erőfeszítéseik egyeztetése, a teendők ésszerű megosztása, az eredmények kölcsönös számontartása nélkül nem juthatnak teljes birtokába annak az egyedülálló tudományos kincsnek, amit az egykori Magyarország középkori gazdag oklevélanyagában közösen örököltek.

Mind az oklevéltárat, mind pedig a paleográfiai albumot a ma elérhető legteljesebb anyaggyűjtés, legigényesebb tudományos apparátus és legtökéletesebb technikai, tipográfiai kivitelezés jellemzi. Mostantól fogva tehát mindenki számára korszerű kiadványban könnyen hozzáférhető a magyarországi diplomatika és paleográfia első korszakának teljes anyaga és minden kutatási, kritikai megfigyelés, amit az egyes íráslelekkel kapcsolatosan, a magyaron kívül az osztrák, horvát, szlovák, cseh, román és szerb történetírás eddig tett. Ennek következtében az ezutáni kutatás két olyan nélkülözhetetlen, újabb kézikönyvhöz jutott, melyek biztos kiindulópontot szolgáltatnak minden további vizsgálódáshoz. A paleográfiai album hasonmásaihoz külön füzetben csatlakoznak az oklevélszövegek átirásai és minden egyéb, amit a kutatóknak tudniuk kell az eredetiek ismérveiről, jelenlegi fizikai állapotáról.

Ismeretlen oklevelek felmerülése Magyarország történetének erre a korai szakaszára vonatkozóan – az eddigi kutatások alaposága következtében – ma már nem valószínű. A Györfly által közzétett oklevelek tehát eddig sem voltak kiadatlanok, de így, egyetlen kötetbe összefogva mégis szorgalmazhatunk meglepetéssel. Pl. az erdélyi múlt kutatói számára azzal, hogy a szűkebb pátriájukra vonatkozó oklevelek sorát nem az 1075-re keltezett garamszentbenedeki alapítólevél nyitja meg, amint ezt a

Román Akadémia oklevél-corpora tartja, hanem a Magyarlapádra vonatkozóan 1023 és 1038 közötti időből, Szent István királytól és Gizella királynétól származó információ. Azt is tudomásul kell vennie a romániai medievistikának, hogy az említett garamszentbenedeki oklevél állítólag 1075-ből való tordai adata csak a XIII. századi átírás során interpolálódott a korábbi szövegbe.

Minthogy a későbbi vajdaság területén az oklevelezés az ország belső tájainhoz viszonyítva lassabban terjedt, a paleográfiai album 50 eredeti darabja közül csak egyetlen olyan akad, amelyik teljes egészében erdélyi vonatkozású. Ebben az 1165-ben kelt oklevélben III. István király tett adományt az erdélyi sószállítás vámjából az Álmos herceg által 1108 körül a szilágysági Meszes hegységben alapított Szent Margit-kolostor javára (32. sz.).

Bár a napjainkig fennmaradt eredeti okleveleknek, illetve a legutóbbi háborúban elpusztultak fényképeinek a felkutatása is nehéz feladat volt, a két kiadvány tudós gondozóira még több terhet rótt az iratok helyes keltezése és a szövegek végleges megállapítása. Györfly professzor és munkatársai ugyanis minden esetben visszamentek az eredetiekhez, ezek hiányában a középkori átiratokhoz, tartalmi említésekhez, regisztrumokhoz és a kéziratos teljes szöveghagyomány ismeretében állapították meg a kiadásra kerülő szöveget. Ez az okmánytár tehát a forrás végleges és hiteles szövegét tartalmazza, mentesíti a korábbi, sokszor gyatra publikációk használata, a szétágazó kritikai irodalom hosszadalmas áttanulmányozása alól, mert a különféle jegyzetekből az oklevelek hitelessége, forrásértéke, az esetleges interpolálás vagy hamisítás ideje és valószínű indítékai felől lényegre törő, tömör tájékoztatás szerezhető. Ezek az alapos kommentárok egyes esetekben valószínű forrástanulmányokká bővülnek.

Meggyőződésünk, hogy az ismertett két kiadvány nélkülözhetetlen és megbecsült munkaeszköze lesz a Kárpát-medence történetére irányuló medievisztikai kutatásnak, öregbíti a magyar történettudomány nemzetközi tekintélyét, és hatékonyan hozzájárul ahhoz, hogy az egykori magyar állam középkori okleveles forrásanyagát annak mindegyik örököse pontos szövegkiadásban és hasonmásokban, azonos diplomatikai-paleográfiai módszerekkel tanulmányozhassa. Az is kétségtelen, hogy a forráshasználat módszereinek egységesítése, a teljes anyag és problematikája áttekinthetőségének lehetősége hosszabb távon csökkenteni fogja a Magyarország és szomszédai történetírásában a közös múlt tanulmányozását és értékelését illetően manapság megfigyelhető gyökeres különbségeket. A jelenlegi áldatlan helyzetből csak céltudatos, fáradtságos munkával ezen a Györfly professzorék által mutatott úton lehet kijutni, és ebbe az irányba az első lépéseket a magyar történetkutatásnak kellett megtennie.

Egész térségünk medievisztikáját vinné hatalmas lépéssel előre, ha a fenti két kiadványban a magyar forráskutatás távlati koncepciója megvalósításának egyik első állomását láthatnók. E század harmincas éveitől fogva tervszerűen folyik az egykori Magyarország egész területére vonatkozóan bárhol fellelhető középkori oklevelek összegyűjtése a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteményébe. A Vatikáni Levéltártól eltekintve,

mára már külföldön is csak kisebb lappangó oklevélegyüttesek maradtak feltáratlanul. A feltételek tehát az anyaggyűjtés vonatkozásában adottak a középkori oklevél-corporus tervbeviteléhez.

Ilyen, évtizedeket igénylő munkához természetesen tudománypolitikai döntés, elegendő szakember és pénz szükséges. Bár a jelenlegi körülmények egyik vonatkozásában sem kedvezőek, Györfly professzor két kiadványa mégis azt jelzi, hogy ami napjainkban egyáltalában megvalósítható, az jó irányban halad. Borsa Iván 1987-ben befejezte az Árpád-kori királyi oklevelek kritikai jegyzékét, melynek összeállítását Szentpétery Imre 1913-ban kezdte el. 1951-től fogva folyik és jelenleg már az 1415–1417 évnél tart a Zsigmond-kor (1387–1437) okleveleinek Mályusz Elemér által elkezdett és Borsa Iván által folytatott regesztázása. Kristó Gyula munkatársaival együtt 1990-től fogva már öt regesztákot tett közzé az Anjouházból származó királyok 1301 és 1386 közötti okleveleiből. Munkában van és belátható időn belül elkészülhet a *Diplomata Hungariae antiquissima* második kötete, mely az 1132–1196. évek anyagát fogja hozzáférhetővé tenni, a fentebb ismertetett korszerű módon. Végül van már illetékes szakember az Árpád-kor nem királyi okleveleinek feldolgozására is.

Az országos oklevél-corporus létrehozása érdekében a következő lépés az 1197–1301 közötti teljes oklevéltanyag korszerű kritikai kiadása kellene hogy legyen, az ismertetett *Antiquissima*-kötet módszerével. Azok a szempontok és szükségletek, amelyek a legrégebb oklevelekkel kapcsolatos kérdések végleges rendezését indokolták, változatlanul érvényesek az Árpád-kor későbbi szakaszára is. A Szentpétery–Borsa szerkesztette kötetek regesztáiban feltárt királyi oklevelek száma összesen 4410. Az egyéb, tehát nem királyi oklevéladók iratai sem haladhatják meg lényegesen ezt a számot. 8–10 000 oklevél teljes szövegű kiadása, latin apparátussal felszerelve, távlati tervbe ütemezve, bár irtatlan munka, mégsem kivihetetlen, irreális feladat a jelenlegi körülmények között sem. Megjegyzendő, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának 1913. évi, fentebb említett határozata is eredetileg az Árpád-kor teljes (tehát királyi és minden egyéb) okleveles anyagának in extenso való kritikai kiadását írta elő. Ennek teljesítése, éppen a Kárpát-medencében lezajlott gyökeresen megváltozott körülmények miatt, most már tovább nem halogatható feladata a magyar történettudománynak.

1301 után azonban előbb fokozatosan, majd ugrásszerűen annyira megnő az oklevelek száma, hogy országos corpus megvalósítása csakis regesztakiadvány alakjában képzelhető el; úgy, amint ez az Anjou- és a Zsigmond-kor esetében máris munkában van. Akik idegenkednek a regeszta alakban való feltárástól, megfélekednek az új reprodukciós technikák kínálta nagy lehetőségekről. Pedig a regeszták és reprodukciók kombinálásával a kutatást illetően megtakarítható, illetve a leglényegesebb, váloga-

tott szövegekre korlátozható a költséges oklevéltárak kiadása. A paleográfiai és a latin nyelvi ismeretek ugyanis napjainkban már a medievisták szűk csoportjára korlátozódtak a történészek körében is; ők pedig a regeszták alapján kiválaszthatják a munkájukhoz éppen szükséges szövegeket, azokról reprodukciókat szerezhetnek, és ezeket az eredetiekkel egyenrangú hasonmásokat akár otthonukban is tanulmányozhatják. Ha e regeszta-corporus kötetéhez minél részletezőbb, az összes nevet és tárgyat feltüntető mutató(ók) csatlakoznak, ez a megoldás belátható időn belül teljes értékűen hozzáférhetővé teheti minden kutató számára a középkori Magyarország egész oklevélőrkőségét. Ezzel kapcsolatban időszerűnek véljük azon is elgondolkozni, hogy a magyarországi középkor és okleveles forrásai javasolt módon való feltárásának záró időhatárát a mohácsi csatavesztés (1526) helyett nem inkább a főváros török kézre kerülését (1541) kellene-e tekinteni – amiként ezt az erdélyi magyar kutatás már hosszú idő óta teszi.

Györfly György és munkatársai fentebb ismertetett, minden elismerést megérdemlő kiadványai reményt keltenek arra vonatkozóan, hogy a magyar forrásfeltárás, az adott helyzettel számolva, magára talált, és a jövőben évtizedes távlatokban megfogalmazott, határozott koncepció alapján fogja végezni munkáját, legalábbis a középkor vonatkozásában. És talán majd egyszer eljön annak is az ideje, hogy az 1918 előtti Magyarország írásos forrásanyagát a térség közös örökségén jelenleg inkább osztozkodó, mint osztozó történetírások egyeztetett tervek szerint tárják fel a tudomány céljaira. Az örökösök közül azonban jelenleg belátható időn belül egyedül a magyar történetírás látszik késznek, szakmailag és szemléletében alkalmasnak arra, hogy a felbomlott egykori fejlődési egység, a magyar királyság múltjának forrásaival kizárólagosan a tudomány érdekei szerint foglalkozzék.

Befejezésül meg kell emlékeznünk arról, hogy a tudományos tartalomhoz, a szakmai munka színvonalához minden tekintetben méltó a kiadói szerkesztés, gondozás, a tipográfiai kivitelezés és a hasonmásoknak ez eredetieket szinte teljes értékűen pótló technikai színvonala. A szövegekhez csatlakozó többféle jegyzetanyag igényes tipografizálása a szerkesztők és a nyomdai kivitelezők, a hasonmásablak pedig a fényképezés és a cinkográsusok kiváló szakértelmét dicséri. A kötetek technikus munkatársainak hozzáértése, ízlése és odaadó közreműködése tette a tudós munkaközösség több évtizedes erőfeszítéseinek eredményeit olyan tudományos teljesítménnyé, mely a nemzetközi szakirodalom mércéjét minden tekintetben megüti. Ezért remélhető, hogy legrégebb okleveleink hasonmásai besorolódhatnak a *Monumenta mediaevali* című nemzetközi facsimile-sorozatba, mely az egyes európai országok legrégebb anyagát teszi hozzáférhetővé az egyetemes írástörténeti kutatás számára.

Jakó Zsigmond